

4. PEVNOSTNÍ PRAPOR MALACKY

MARTIN DUBÁNEK

DUBÁNEK, M.: 4th Fortress Battalion Malacky. *Vojenská história*, 3, 12, 2008, pp. 116–124, Bratislava.

The author deals with a troop that was one of the Czechoslovak Military troops to serve in protection of after-war fortress. The aforesaid 4th Fortress Battalion was to be protecting the area ranging from the delta of The Morava and The Dyje up to the bridgehead in Petržalka, Bratislava. The battalion was formed in 1952. The author reflects its creation from 1952, building, personnel, organizational structure, militarization, training and tasks up to its liquidation that finished 25 November 1955. The study contains picture-gallery appendix.

Military History. Czechoslovakia. Czechoslovak fortresses after the WWII.

Historie československého opevnění po druhé světové válce patřila donedávna z různých důvodů, včetně utajování některých skutečností, k velmi slabě prozkoumaným tématům našich vojenských dějin. Mezi tabuizované otázky patřila i problematika reaktiva-
ce opevněných objektů postavených před válkou, a ještě méně bylo napsáno o jednotkách, které tyto a nově budované objekty měly obsazovat a bránit.

Ačkoliv bylo československé opevnění z let 1935 – 1938 poškozeno druhou světovou válkou, zachovávalo si určitý vojenský potenciál, který mohl být nadále využit. Práce mohly být navíc provedeny relativně omezenými finančními a materiálními zdroji. Z výše uvedeného důvodu nařídil náčelník hlavního štábu armádní generál Bohuslav Boček ještě v roce 1945¹, aby byly zahájeny co nejdříve práce na obnově opevnění z let 1936 – 1938 a připravována stavba nového opevnění.

Československá armáda prováděla reaktivaci nedokončených a válkou poničených předválečných opevnění již od roku 1946. Po únoru 1948 se práce koncentrovaly zejména na pohraniční pás od obce Umíř u Štipoklas na Plzeňsku až po bratislavské předmostí na Petržalce.² Na rozdíl od praxe první republiky, kde pro obsazení pevnostních objektů byly formovány zvláštní jednotky v podobě hraničářských pluků určených pro těžké opevnění a také 10 pluků ZLO pro zajištění lehkého opevnění³, nebyly v poválečném období jednotky tohoto charakteru v podstatě vytvořeny. Pro obsazení těch několika málo objektů stálého těžké-

1 Výnosem čj. 2620/taj.hl.št. žen.1945 – zatopeno při povodních 2002.

2 DUBÁNEK, M. LAKOSIL, J. MINAŘÍK, P.: *Utajená obrana železné opony, Československé opevnění 1945-1964*. Praha : Mladá fronta 2008.

3 ARON, L. a kol.: *Československé opevnění 1935-1938*. Havlíčkův Brod 1989, s. 34-40.

ho opevnění⁴ a objektů stálého lehkého opevnění byli v případě potřeby předurčeni příslušníci pěších (později střeleckých nebo motostřeleckých) pluků dislokovaných v dané oblasti. Totéž platilo pro nové objekty zesíleného polního opevnění, budované zejména v prostoru od Aše po České Velenice v letech 1952 – 1964. Mužstvo vojenských útvarů rovněž opevnění opravovalo a provádělo pod vedením Velitelství ženijního vojska jeho údržbu. V případě zesíleného polního opevnění dokonce provádělo přímo jeho výstavbu.

Pro obsazení opevnění na hranici s Rakouskem (pro oblast od Chlumu u Třeboně u Nové Bystrice po Rusovce u Bratislavy) vznikl 15. dubna 1952 v podstatě jediný oficiální československý poválečný pevnostní útvar – 8. pevnostní brigáda s velitelstvím v Rajhradě.⁵ Útvar, jemuž velel plk. Stanislav Neuschl, však pod tímto názvem figuroval jen velice krátce, neboť ve čtvrtém čtvrtletí roku 1952 došlo z důvodu utajení k jeho přejmenování na 8. pěší brigádu.⁶

Hlavní organizační celky 8. pevnostní brigády představovaly čtyři pevnostní prapory, které podle nařízení Organizační a mobilizační správy MNO z 10. března 1952 byly zřízeny taktéž k 15. dubna 1952. Velitelství 1. pevnostního praporu sídlilo v Jemnici, 2. ve Znojmě, 3. v Pohořelicích a 4. praporu v Malackách.

Zachovalé písemnosti jednotlivých pevnostních praporů⁷ vydávají svědectví zejména o zajímavé výzbrojní situaci u těchto útvarů. Kromě pěchotní výzbroje československého, sovětského a německého původu měly i zvláštní „kolekci“ spojenecké nebo trofejní těžké techniky. Snad nejzajímavější bylo využití britské dělostřelecké výzbroje v podobě sedmnáctiliberních protitankových kanónů a dvacetipětiliberních houfnic. Jako obrněné transportéry, ale spíše tahače této výzbroje pak prokazatelně sloužila americká polopásová vozidla Half-truck M3 označovaná v československé armádě jako Internacionál.⁸ Kromě toho byly jednotlivé prapory vyzbrojeny po několika kusech samohybných děl. Jednalo se buď o Sturmgeschütz III, označovaný v čs. armádě jako 75mm samohybné dělo vz. 40 (SD 75/40), nebo kombinace 88mm, 105mm a 150mm děl na podvozku tanku PzKpfW III/IV., t. j. 88mm samohybný protitankový kanón vz. 43N (Jadgpanzer Nashorn Sd.Kfz. 164, též Hornisse)⁹, 105mm samohybná houfnice vz. 18¹⁰ a 155mm samohybná houfnice vz. 18 (Schwere Feldhaubitze Hummel Sd.Kfz. 165).¹¹

Podobná situace byla i u 4. pevnostního praporu Malacky, který měl bránit úsek od soutoku řeky Moravy a Dyje po předmostí v bratislavské Petržalce.¹² Útvar byl organizován jako

4 V poválečném období byly objekty těžkého a lehkého opevnění přejmenovány na objekty stálého těžkého (STO) a stálého lehkého opevnění (SLO), neboť je bylo potřeba odlišit od objektů zesíleného polního opevnění (OPO).

5 VÚA-VHA Praha, f. 1647 – 8. střelecká brigáda Rajhrad, tajné spisy 1952-1955.

6 K 1. 11. 1954 byla 8. pěší brigáda přejmenována na 8. střeleckou brigádu (průvodce po fondech VÚA Praha – rukopis).

7 VÚA-VHA Praha, fondy 1643 (1. pevnostní prapor), 1644 (2. pevnostní prapor), 1645 (3. pevnostní prapor), VHA-Bratislava f. 1646 (4. pevnostní prapor).

8 Jednalo se o výzbroj bývalé Čs. samostatné obrněné brigády ve Velké Británii, kterou dodala firma International Harvester ve variantě M14 nebo M5A1.

9 V československé armádě zaveden oficiálně od 28. 4. 1949 jako 88mm samohybný protitankový kanón vz. 43N, zkráceně 88mm ShPTK vz. 43N.

10 Německý ekvivalent jsem nenašel, v čs. armádě jako 105mm samohybná houfnice vz. 18/40, zkráceně – 105mm ShH vz. 18/40N.

11 V čs. armádě zavedena jako 152mm samohybná houfnice vz. 18/47, zkráceně 152mm ShH vz. 18/47. Při tom byla přerážována na použití sovětské munice 125,4mm např. pro 152,4mm KH vz. 37.

12 VÚA-VHA Praha, f. 1644, karton 6, tajné spisy 1955.

rámcový s polovičním stavem personálu.¹³ Jednalo se o 1 295 osob, z nichž bylo 131 důstojníků z povolání 29 poddůstojníků z povolání.¹⁴

Velitelství praporu z počátku sídlilo na zámku v Malackách, který poskytoval ubytovací kapacitu pro 310 vojáků.¹⁵ Útvar se formoval především z příslušníků 32. pěšího pluku. S organizačním růstem praporu, ubytovací kapacita zámku nestačila a útvar přebíral další vhodné budovy v Malackách a okolí.¹⁶ Základní organizační strukturu praporu tvořilo velitelství, pět kulometných rot, mechanizovaná rota, baterie protitankových kanonů, dvě baterie houfnic, četa protiletadlových kulometů, četa 120mm minometů a četa 82mm minometů. Z dalších důležitějších součástí lze předpokládat ještě samopalnou četou, spojovací rotu a náhradní rotu. Ne všechny součásti se nacházely přímo v Malackách. Například 1. kulometná rota byla dislokovaná v Moravském Jáně a 5. kulometná rota v Rusovicích. Mechanizovaná rota se nacházela v Rohožníku. V lednu 1954 se jednalo o zřízení pěchotné střelnice na severu Malacek. Mimo to prapor s určitostí využíval i střelnici v Gajarech.

Praporu v době formování v dubnu 1952 velel npor. pěch. Rudolf Danajka.¹⁷ Od roku 1954 je v archivních materiálech zaznamenán jako velitel mjr. Antonín Měrka. Podle plánovaných mírových počtů k 1. říjnu 1955 měl mít útvar 139 důstojníků z povolání a 22 poddůstojníků z povolání. Dále se u útvaru nacházelo 837 poddůstojníků a vojnů a 23 koní.¹⁸

Z hlediska výzbroje prapor k 1. říjnu 1955 disponoval 247 pistolemi, 301 puškami, 535 samopaly, 21 lehkými kulometry, 33 těžkými kulometry¹⁹, 23 pancéřovkami a 6 tarasnicemi. Zejména kulometná výzbroj však pro vybavení všech pevnůstek stálého lehkého opevnění nemohla postačovat. Je proto pravděpodobné, že další nadpočetné kulometry určené pro vybavení pevnůstek musely být ve skladech 8. pevnostní brigády. Při přezbrojení armády v roce 1954 na 7,62mm lehké kulometry vz. 52 a 7,62mm těžké kulometry vz. 43 Gorjunov, zůstala 8. střelecká brigáda na původní ráži 7,92mm a s přezbrojením na nové kulometry se nepočítalo.²⁰

Protiletadlovou obranu 4. praporu zajišťovalo sedm jednohlavňových a čtyři trojhlavňové 20mm protiletadlové kanóny vz. 38N německé provenience z druhé světové války. Útvar měl přitom tabulkově předepsány 4 kanóny ráže 30 mm (30mm PLDvK vz. 53) a 3 protiletadlové kanóny ráže 57mm (57mm PLK čs).²¹

Prapor měl dále ve stavu jedenáct minometů ráže 82 mm²² a čtyři německé kořistní minometry ráže 120 mm vz. 43N. Protitankovou obranu zabezpečovaly tři britské 76,2mm protitankové kanóny. Předepsané čtyři kanóny ráže 100 mm nahrazovaly čtyři britské 88mm houfnice. Nejtěžší kalibr představovaly čtyři sovětské 122mm houfnice vz. 38.

I když se jednalo o pevnostní prapor, jako určitý progresivní prvek se jeví zřízení mechanizované roty, která měla být vyzbrojena třemi lehkými samohybnými kanóny ráže 76 mm

13 ŠTAIGL, J.: Ochrana štátnej hranice Slovenska v rokoch 1950 – 1966. In: *Vojenská história*, 4, 2000, č. 3-4, s. 58.

14 Tamtéž.

15 Zámek předtím využívala Pohraniční stráž.

16 VHA-Bratislava, f. 1646, karton 3, tajné spisy 1952-1955

17 Tamtéž.

18 Útvar měl předepsáno 5 jezdeckých koní, ale měl jen jednoho.

19 Minimálně část z nich tvořily 7,92mm těžké kulometry vz. 37.

20 DUBÁNEK, M. a kol.: *Československé 7,62mm lehké kulometry vz. 52 a 52/|57*, Naše vojsko 2008.

21 57mm protiletadlový kanón čs. byl v této době teprve ve fázi výroby ověřovací série.

22 Pravděpodobně 82mm praporeční minomet vz. 52.

a sedmi samohybnými kanony ráže 100 mm.²³ Tato unifikovaná výzbroj však byla nahrazena kořistní německou technikou, kterou u tohoto praporu představovalo sedm SD 75/40 a deset obrněných transportérů Internacionál.

Jako dopravní prostředky měl 4. prapor k dispozici 58 nákladních automobilů, 16 motocyklů a jeden traktor. Pro zajištění spojení sloužilo 24 radiostanic.

V prostoru 4. pevnostního praporu Malacky se nacházelo 141 pevnůstek²⁴ lehkého opevnění vz. 37, 8 pěchotních srubů z let 1936 – 1938 postavených v rámci ŘOP, 7 starých objektů na bratislavském předmostí a několik dalších fortifikačních objektů z druhé světové války. Z tohoto počtu 4. prapor využíval jen část těžkého opevnění a asi 90 – 120 objektů lehkého opevnění. Objekty 4. pevnostní prapor přebíral od 9. pěší divize na základě rozkazu Operační správy generálního štábu ve dnech 9. a 10. září 1953. Zástupce velitelství 8. pěší brigády, ženijní důstojník praporu a velitelé kulometných rot převzali záznamní archy a klíče od prázdných objektů a překontrolovali stav.

Z hlediska výcviku existují záznamy o provádění součinnostního cvičení 4. pevnostního praporu s jednotkami 11. brigády Pohraniční stráže. V jejich prospěch měla zasahovat mechanizovaná rota se samohybnými děly. Dne 29. června 1955 se například prováděl výcvik kulometných rot v obraně na široké frontě s využitím stálého lehkého opevnění za obousměrného použití atomových zbraní s důrazem na chemickou očistu zbraní. Dne 13. července 1955 proběhlo cvičení kulometných rot v palbě z pevnůstek opevnění s nasazenou maskou.²⁵ Vyvrcholení výcviku představovalo provedení bojové střelby kulometných rot z objektů stálého lehkého opevnění, které se uskutečnilo např. 30. července 1955.²⁶ Ze slavnostních okamžiků jednotky lze vzpomenout 20. února 1955, kdy měl náčelník Hlavní kádrové správy generálmajor Jan Čermák předat 4. praporu bojovou zástavu.²⁷

V souvislosti s poměrně dlouhým obranným úsekem je zřejmé, že na případnou obranu by samotný 4. pevnostní prapor Malacky a místní jednotky Pohraniční stráže jednoduše nestačily. Personální stav praporu vlastně nedovoloval ani obsazení všech využitelných pevnůstek stálého lehkého a těžkého opevnění. V případě vyhlášení mobilizace se počítalo, že se z 8. pevnostní brigády vytvoří 8. pevnostní sbor a analogicky z 4. pevnostního praporu vznikne válečná 4. pevnostní brigáda o pěti praporech. Přitom kromě maximálního využití pevnůstek, které vytvářely přední okraj obrany, byla v plánu i výstavba systému zesíleného polního opevnění po vzoru západní hranice Aš-České Velenice. Ačkoliv existují zmínky o ničení dřevozemních pevnůstek, nebyl v prostoru 4. praporu 8. pevnostní brigády tento systém zesíleného opevnění v takovém rozsahu nikdy realizován. Proto můžeme usuzovat spíše na výstavu několika dřevozemních objektů pro výcvikové účely.

Výnosem MNO čj. 0054156/OMS ze dne 27. července 1955 byla 8. pevnostní brigáda včetně 4. pevnostního praporu dnem 1. listopadu 1955 zrušená.²⁸ Velitelství 2. vojenského okruhu nařídilo odeslat 29 středních samohybných děl brigády 1. tankové základně Dědice, 35 obrněných transportérů 14. mechanizované divizi Olomouc a 74 motocyklů pro potře-

23 S největší pravděpodobností sovětskými SU-76 a SU-100 označované v čs. armádě pod zkratkou SD 76 (též LSD 76) a SD 100.

24 Lze se setkat i s údajem 148 objektů v roce 1950 (DUBÁNEK, M. – LAKOSIL, J. – MINAŘÍK, P.: *Utajená obrana železné opony, Československé opevnění 1945-1964*. Praha : Mladá fronta 2008).

25 1. a 2. rota splnily na výtečnou, 3. a 4. rota dobře, 5. rota s výsledkem vyhovujícím.

26 Cvičení se zúčastnilo všech pět kulometných rot, přičemž nejlepších výsledků dosáhla 5. rota.

27 VHA Bratislava, f. 1646, karton 3.

28 VÚA-VHA Praha, f. 1647 (8. střelecká brigáda Rajhrad).

bu tankového vojska jednotek 2. vojenského okruhu.²⁹ Podle rozkazu Velitelství 2. vojenského okruhu z 5. října 1955 přenechal 4. pevnostní prapor objekty stálého lehkého opevnění 7. a 9. střeleckému pluku, přičemž dělicím místem byla obec Vysoká pri Morave.³⁰ 7. střelecký pluk (Malacky) převzal objekty stálého lehkého opevnění vz. 37 č. 20-83 a 111-147. 9. střelecký pluk (Bratislava) pak analogicky převzal objekty stálého lehkého opevnění čísel 1-19 a 94-110 a také veškeré fortifikace na předmostí v Petržalce, t. j. objekty stálého těžkého opevnění č. 1 – 8, staré objekty č. 1 – 13, velitelská stanoviště 1 – 4 a vložené objekty stálého lehkého opevnění 1a – 3a.³¹ Při předávání měly být objekty stálého lehkého opevnění řádně vyčištěny, nakonzervovány a vybíleny.³² Je rovněž zajímavé, že se museli zaházet záložní okopy a spojovací zákopy mezi objekty. Zároveň měl prapor nejpozději do 12. září 1955 zlikvidovat dřevozemní palebné sruby a střelnici v Gajarech. Pěchotní zbraně byly odeslány do 8. dělostřelecké základny Košice a munice do 7. dělostřelecké základny Trenčín. 120mm minomety vz.43N byly odeslány do 51. dělostřelecké základny Mikulovice, čtyři houfnice do VVP Lešť³³ a ostatní dělostřelectvo k 6. dělostřelecké základně Olomouc. V rozporu s uvedeným brigádním nařízením bylo pět SD 75/40 redислоkováno k dělostřelecké základně v Žilině³⁴ a dvě zbylá, která se nacházela v opravě, zůstala u 2. OPTO Martin.³⁵ Je však zajímavé, že v následujícím roce byly dvě vozidla prodána do Sýrie.³⁶ 14. mechanizované divizi Olomouc, respektive jejímu 61. mechanizovanému pluku Šumperk, bylo nakonec předáno sedm obrněných transportérů Internacionál³⁷ a zbylá tři byla zrušena u 26. tankového opravárenského závodu Šternberk.³⁸ Likvidace útvaru byla dokončena 25. listopadu 1955, kdy vyšel poslední denní rozkaz.

Existence 4. pevnostního praporu neměla velký vojenský význam. Přesto je poměrně zajímavá, protože v kontextu celkového prostorového rozmístění a předpokládaného bojového použití 8. pevnostní brigády poskytuje důležité informace o obranných plánech tehdejší čs. armády proti Rakousku. Současně je i jedním z příkladů využití kořistní výzbroje německého, ale i britského původu, která nezůstala nečinně uložená ve skladech v nedotknutelných zásobách, ale naopak byla intenzivně využívána u vojsk a posléze byla z části prodána do zahraničí. Ostatně zužitkování kořistní techniky, jejíž technické parametry a životnost byla již za zenitem, pro obranné účely se jevílo jako velmi výhodné a praktikovaly ho i zahraniční armády.

29 VÚA-VHA Praha, f. MNO 1955, karton 251, 74/8/8/18, čj. 003245/GŠ-SMP.

30 VÚA-VHA Praha, fond 1644, karton 6, tajné spisy 1955.

31 Mezi objekty starého typu z let 1933-1935 musely být započítány i za okupace Němci postavené zídky pro sovětský kořistní 45mm pevnostní kanón vz. 34 sprážený s těžkým kulometem vz. 39 (tzv. Ustanovka DOT-4, 45-mm puška obr. 1934 g., sparennaja s pulemetom obr. 1939 g. na kazematnom lafete)-

32 VHA Bratislava, f. 1646, karton 3, tajné spisy 1952-1955.

33 Pravděpodobně britské 25 liberní, i když se o nich v pramenech překvapivě hovoří jako o 105mm houfnicích, viz VHA Bratislava, fond 1646, karton 3, tajné spisy 1952-1955.

34 Vozidla evidenčních čísel 79618, 79635, 79637, 79638 a 79644.

35 Vozidla evidenčních čísel 79626 a 79629.

36 Vozidla evidenčních čísel 79635 s kanónem č. 176 a 79644 s kanónem č. 3468 v rámci dodávky 20 SD 75/40, které připravila 2. tanková základna, viz VÚA-VHA Praha, f. MNO 1956, karton 97, 38/3/10/9.

37 Transportéry evidenčních značek 33311, 33313, 69638, 69639, 76047, 76048 a 71912.

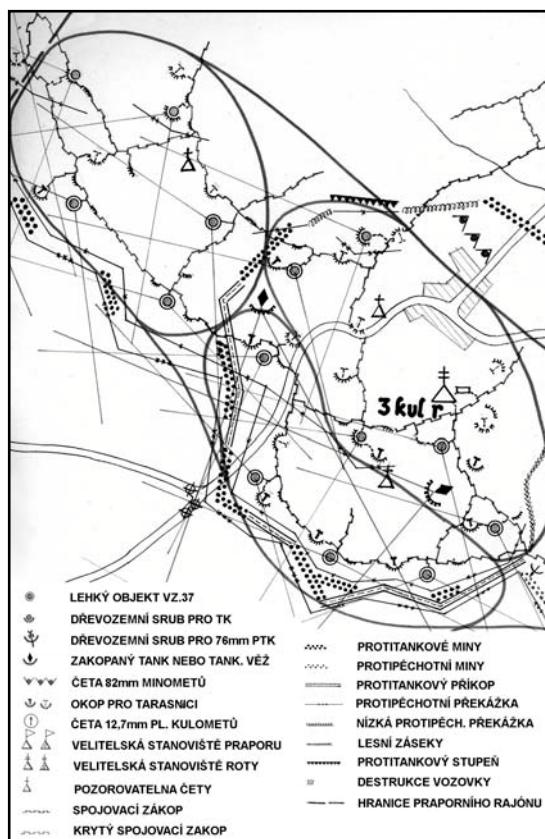
38 Transportéry evidenčních značek 76038, 69634, 76064.

Úsek reaktivovaného stálého lehkého opevnění Gajary. Zaškrtnuté objekty měly být reaktivovány v roce 1953. (VHA Praha)

Britský sedmnáctiliberný protitankový kanon ráže 76 mm Oddílu kanonů proti útočné vozbě Čs. samostatné obrněné brigády ve Velké Británii, který v letech 1952 – 1955 tvořil protitankovou výzbroj 4. pevnostního praporu. (VHA Praha).

Schéma plánované obrany jedné z rot pevnostního praporu navržené v roce 1951 pro budoucí 8. pevnostní brigádu. Návrh koncepce obrany byl schválen 28. července 1952. Takto pojatá obrana však na jižní Moravě nebyla v tomto rozsahu realizována. (VHA Praha)

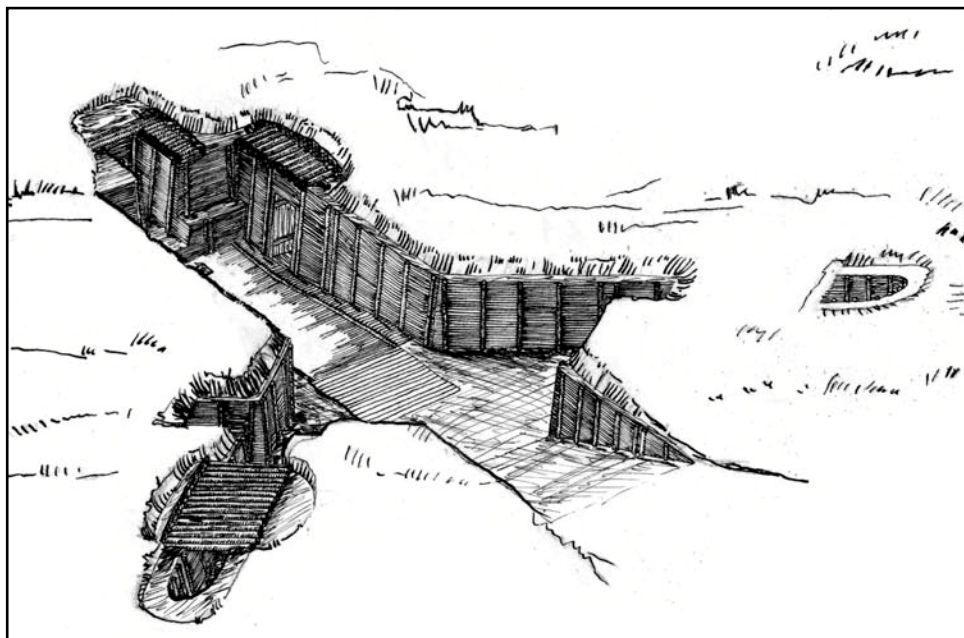

Britská dvacetipětiliberní houfnice Mk.II ráže 88 mm sloužící u houfnicové baterie 4. pevnostního praporu v letech 1952 – 1955 (Martin Dubánek)

Objekt lehkého opevnění vz. 37 u obce Suchohrady nedaleko Gajar postavený do protizáplavové hráze na břehu řeky Moravy (Jan Lakosil)

Okop typ 26 pro 122mm houfnici vz. 38 z 20. října 1954. S podobnými pevnůstkami polního opevnění se počítalo i pro zesílení úseku 4. pevnostní brigády (VHA Praha)

Velitelství 8. střelecké brigády	Na příkaz náčelníka štábu 413/2005 Sb. § 22 kyšperských jednotek z r. 1955	Příjem - tajně
K č.j.: 002731 - OS/1955	Datum: 29.7.2008	Výtisk č. 2
Podpis: _____		
S m ě r n i c e		
pro předání objektů stálého opevnění ppr.		
<p>Předání objektů stálého opevnění, nařízené výnosem MNO-OS č.j. 005683-OS/1955 a V2VO č.j. 0065269-OS/1955 provede se podle těchto směrnic:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ženíjní náčelník Seb předá ženíjním náčelníkům přebírajících střeleckých pluků všechny evidenční podklady, t.j. mapy se zakreslenými objekty, náčrtky předmětů pro vybavení LO (č.j. 020411-VŽV-STÚ-1953), klíče od všech objektů. 2. Předání objektů provést komisionálně v terénu podle záznamních archů. Ve vložce do záznamního archu uvést skutečný stav vnitřního zařízení objektu ku dni předání (převzetí). Rubriku "Pošpía důstojníka provázejícího kontrolu stavu a počtu předmětů" podepíše přejímající orgán (ženíjní náčelník přejímajícího střeleckého pluku). <p>Chybějící předměty, případné poškození vnitřního stavu objektů v úseku jednotlivých střel. pluků vyčíslit a seznam předložit na V2VO - NŽV. Seznam vyhotovit a těmito rubrikami: číslo LO, převzetí objektu, nedostatky.</p>		
Náčelník štábu 8. střelecké brigády podplukovník	Josef Balcařík v.r.	

Směrnice z roku 1955 pro předávání objektů stálého opevnění při likvidaci 8. střelecké brigády (VHA Praha)